1. **На які дві великі інституційні гілки («права») традиційно поділяють джерела МГП?**

Джерела міжнародного гуманітарного права (МГП) традиційно поділяють на дві великі інституційні гілки: **«право Женеви»** та **«право Гааги»**.

«Право Женеви» (Женевське право): Спрямоване на **захист жертв збройних конфліктів**. Воно захищає осіб, які не беруть участі у воєнних діях (цивільне населення, медичний та духовний персонал) або припинили брати в них участь (поранені, хворі, військовополонені, особи, які зазнали корабельної аварії). Основу цієї гілки складають чотири Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них.

«Право Гааги» (Гаазьке право): Регулює **засоби та методи ведення воєнних дій**. Воно встановлює обмеження та заборони на використання певних видів зброї (наприклад, хімічної, біологічної, деяких видів звичайних озброєнь) і визначає правила ведення бойових дій, щоб зменшити надмірні страждання та руйнування. Основу складають Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років.

2. Сформулюйте та коротко розкрийте сутність чотирьох фундаментальних принципів МГП.

В основі всього міжнародного гуманітарного права (МГП) лежать **чотири фундаментальні принципи**, які покликані забезпечити баланс між військовою необхідністю та вимогами гуманності під час збройних конфліктів. Вони діють завжди, незалежно від причин початку війни чи укладених державами конвенцій.

1. **Принцип розрізнення (Distinction):** Сторони зобов'язані завжди чітко ділити людей на **комбатантів** (військових) і **цивільних**, а об'єкти — на **військові** та **цивільні**. Напади дозволені виключно на військові цілі.
2. **Принцип пропорційності (Proportionality):** Заборонено завдавати ударів по військових об'єктах, якщо очікувана супутня шкода для цивільних осіб чи цивільних будівель буде **надмірною** порівняно з отриманою прямою військовою перевагою.
3. **Принцип заборони завдання надмірних страждань (Humanity):** Заборонено застосовувати зброю та методи ведення війни, які завдають бійцям **непотрібних мук, каліцтв або болю**, що виходять за межі досягнення суто військової мети (виведення ворога з ладу).
4. **Принцип воєнної необхідності (Military Necessity):** Дозволяється застосовувати лише ту силу і в такому обсязі, які **необхідні для перемоги над ворогом**, за умови, що ці дії прямо не заборонені іншими нормами МГП. Жодна «необхідність» не виправдовує воєнні злочини.

3. Які види зброї та засобів ведення війни на сьогодні повністю заборонені міжнародними конвенціями?

🧪 Зброя масового ураження

- **Хімічна зброя:** Повністю заборонена Конвенцією 1993 року (CWC). Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ) продовжує фіксувати та розслідувати будь-які випадки використання токсичних хімікатів як зброї у сучасних конфліктах.
- **Біологічна та токсична зброя:** Повністю заборонена Конвенцією 1972 року (BWC). Забороняє використання бактерій, вірусів та природних токсинів.

💥 Звичайна зброя невибіркової або жорстокої дії

- **Протипіхотні міни:** Заборонені Оттавською конвенцією 1997 року.
- **Касетні боєприпаси:** Заборонені Дублінською конвенцією 2008 року.
- **Кулі «дум-дум»:** Заборонені ще з 1899 року через те, що вони розгортаються або сплющуються в тілі людини.
- **Невиявні осколки:** Заборона на боєприпаси, осколки яких (із пластику чи скла) невидимі для рентгенівських променів (Протокол I до ККЗ).
- **Засліплювальний лазер:** Зброя, створена спеціально для того, щоб назавжди позбавити зору (Протокол IV до ККЗ).

4. Чим відрізняється поняття «віроломство» від легітимної воєнної хитрості у МГП?

Віроломство — це дії, спрямовані на те, щоб викликати довіру супротивника й змусити його повірити, що він має право на захист або зобов'язаний надати такий захист згідно з нормами МГП, **з метою подальшого вбивства, поранення або взяття в полон**.

Суть віроломства полягає в тому, що військовий використовує гуманні правила війни як зброю, змушуючи ворога послабити пильність не через тактичну помилку, а через повагу до міжнародного права. Це підриває довіру до МГП загалом.

Воєнна хитрість — це дії, спрямовані на те, щоб ввести супротивника в оману або змусити його діяти необачно, які **НЕ порушують жодної норми МГП** і не зловживають довірою до міжнародного захисту.

Хитрість апелює до тактичного чи стратегічного прорахунку ворога, а не до його обов'язку дотримуватися гуманітарних норм.

5. Назвіть чотири критерії Женевської конвенції, яким має відповідати добровольчий загін для отримання статусу комбатантів.

1. **Наявність відповідального командира:** Загін повинен мати чітку ієрархію та перебувати під керівництвом особи, яка **відповідає за дії своїх підлеглих** перед стороною конфлікту.
2. **Постійний та чіткий відмітний знак:** Члени загону повинні мати **фіксовану розпізнавальну ознаку**, яку добре видно та можна розпізнати на відстані (наприклад, нарукавна пов'язка, уніфікований елемент форми або шеврон), що дозволяє відрізнити їх від цивільного населення.
3. **Відкрите носіння зброї:** Комбатанти зобов'язані **носити зброю відкрито** під час кожного військового зіткнення, а також під час розгортання в бойові порядки перед нападом. Це мінімізує ризик маскування під мирних жителів.

4. **Дотримання законів і звичаїв війни:** Загін у своїх діях та операціях зобов'язаний суворо керуватися нормами міжнародного гуманітарного права (не катувати полонених, не здійснювати невибіркових атак на цивільних тощо).

Примітка: Згодом Додатковий протокол I 1977 року дещо спростив ці вимоги для партизанів у ситуаціях, коли через характер бойових дій вони не можуть носити постійний знак, проте обов'язок відкрито носити зброю під час бою та мати відповідальне командування залишається непорушним.

6. Який правовий статус під час ведення бойових дій мають члени українських ДФТГ згідно з МГП?

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права (МГП), члени добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ) під час ведення бойових дій мають офіційний статус **комбатантів** (законних учасників бойових дій).

Попри те, що за внутрішнім законодавством України добровольці ДФТГ не є кадровими військовослужбовцями ЗСУ, з погляду міжнародного права вони повністю відповідають критеріям, які висуваються до регулярних сил або легітимного ополчення:

1. **Командна вертикаль та відповідальність:** Дякуючи Закону України «Про основи національного спротиву», діяльність ДФТГ здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира найближчої військової частини Сил територіальної оборони ЗСУ. Тобто вони інтегровані у загальну структуру командування.
2. **Відмітний знак:** Члени ДФТГ під час виконання завдань забезпечуються військовою формою або мають фіксовані розпізнавальні знаки (нарукавні пов'язки, шеврони), які чітко відрізняють їх від цивільного населення.
3. **Відкрите носіння зброї:** Забезпечення ДФТГ зброєю здійснюється через ЗСУ. Під час оборонних заходів добровольці носять зброю відкрито.
4. **Підпорядкування законам війни:** Як офіційне воєнізоване формування, ДФТГ підпорядковане системі дисципліни та зобов'язане дотримуватися норм МГП.

7. Яку інформацію військовополонений зобов’язаний надати супротивнику під час допиту?

Згідно зі **статтею 17** Третьої Женевської конвенції 1949 року про поводження з військовополоненими, під час допиту військовополонений зобов'язаний надати супротивнику виключно таку інформацію:

1. **Прізвище, ім'я та по батькові**
2. **Військове звання**.
3. **Дату народження**.
4. **Особистий номер** (ідентифікаційний або серійний номер, якщо такого немає — інший еквівалентний знак).

Це вичерпний перелік даних. Полонений надає їх для того, щоб держава, яка його утримує, могла офіційно зареєструвати його, підтвердити статус військовополоненого та

через Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) повідомити його родину й рідну країну про те, що він живий і перебуває в полоні.

8. Що таке режим інтернування цивільних осіб і в яких випадках він може застосовуватися?

Режим інтернування цивільних осіб — це примусове позбавлення волі та розміщення цивільних громадян (іноземців або власних громадян, які підозрюються у лояльності до ворога) у спеціально відведених і охоронюваних місцях (таборах чи поселеннях) з міркувань безпеки під час збройного конфлікту чи окупації.

Конвенція виділяє два основні випадки:

1. **На території сторін конфлікту (Стаття 42):** Держава може інтернувати іноземців (громадян ворожої держави), які перебувають на її території, якщо цього «абсолютно вимагає безпека держави» [995_154]. Прикладом є ризик шпигунства, диверсій або активної допомоги ворогу з боку цих осіб.
2. **На окупованій території (Стаття 78):** Окупаційна влада може інтернувати місцевих жителів виключно з «імперативних міркувань безпеки» [995_154]. Це робиться для того, щоб ізолювати осіб, які ведуть або можуть вести підривну діяльність проти окупаційних сил, але при цьому не підпадають під пряме кримінальне переслідування.

9. Назвіть чотири категорії найтяжчих міжнародних злочинів згідно з Римським статутом.

Ці чотири злочини не мають строку давності!

1. **Злочин геноциду (The crime of genocide):** Дії, вчинені з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку (вбивство членів групи, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, примусове переселення дітей тощо).
2. **Злочини проти людяності (Crimes against humanity):** Масштабні або систематичні напади на цивільне населення, які здійснюються свідомо в межах державної політики чи політики певної організації (включають тортури, сексуальне насильство, депортацію, переслідування, насильницькі зникнення та умисні вбивства).
3. **Воєнні злочини (War crimes):** Серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року та інших законів і звичаїв війни, які застосовуються під час міжнародних або неміжнародних збройних конфліктів (умисне вбивство комбатантів *hors de combat* чи цивільних, мародерство, використання забороненої зброї, катування військовополонених).
4. **Злочин агресії (The crime of aggression):** Планування, підготовка, ініціювання або здійснення особою, яка спроможна фактично контролювати політичні чи військові дії держави, акту агресії (застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави), що є грубим порушенням Статуту ООН.

10. Які міжнародні судові інституції та механізми задіяні для притягнення керівництва РФ до відповідальності за воєнні злочини в Україні?

Для притягнення вищого військово-політичного керівництва Російської Федерації до відповідальності за міжнародні злочини в Україні задіяно цілу систему судових інституцій та спеціальних правових механізмів. Оскільки міжнародне право не має єдиного «суперсуду», обов'язки розподілені між різними органами залежно від типу злочину та суб'єкта відповідальності.

Головними судовими інституціями та механізмами є:

1. Міжнародний кримінальний суд (МКС / ICC) в Гаазі

МКС притягує до **персональної кримінальної відповідальності** конкретних осіб (зокрема найвищих посадовців).

2. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України (механізм, що створюється)

Оскільки МКС не має юрисдикції щодо злочину агресії РФ, міжнародна коаліція (Координаційна група / Core Group, куди входить понад 40 держав) працює над створенням **Спеціального міжнародного трибуналу**.

3. Міжнародний Суд ООН (ICJ) в Гаазі

Цей суд розглядає **відповідальність держав**, а не конкретних людей. Україна веде в ньому кілька великих процесів проти Російської Федерації.

4. Міжнародний Реєстр збитків та компенсаційні механізми (RD4U)

Спеціально створений під егідою Ради Європи **Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України**, офіс якого працює в Гаазі та Києві. Він є першим компонентом майбутнього Компенсаційного механізму (Міжнародної комісії з розгляду заяв та Компенсаційного фонду), який збирає заяви від громадян, бізнесу та держави для виплати репарацій за рахунок заморожених російських активів.

5. Національні суди України та іноземних держав (Універсальна юрисдикція)

- **В Україні:** Офіс Генерального прокурора України та українські суди розглядають левову частку (понад 100 тисяч) проваджень щодо воєнних злочинів. Вони судять виконавців середньої та нижчої ланки, часто заочно.

У світі (Універсальна юрисдикція): Понад 20 країн (включаючи Німеччину, Литву, Польщу, США) відкрили власні кримінальні провадження щодо воєнних злочинів РФ в Україні. Вони мають право затримати та судити будь-якого російського воєнного злочинця, якщо він опиниться на їхній території. Загальну координацію збору доказів на цьому рівні забезпечує Спільна слідча група (JIT) через **Євроюст**.